

דין יין שנגע בו מומר לחלל שבת בפרהסיא – דף למנחה

הקדמה

עד העת החדשה (למעשה, עד תקופת האמנציפציה) תופעת עזיבת הדת מרצון הייתה שולית ומבחינה מספרית מדובר היה באחוזים מעטים בלבד (למעט תופעת האנוסים). חכמים כבר בתקופת התלמוד שחששו שעזיבה של בודדים תהפוך לתופעה חברתית הטילו סנקציות חמורות על המומרים. אחת הסנקציות המשמעותיות הייתה שמומר הנוגע בין אסור את היין בשתייה ליהודי, והוא כיון שניסך אותו גוי לעבודה זרה. באמצעות סנקציה זו השיגו חכמים שני דברים: ראשית, מבחינתו של המומר - לא היה באפשרותו לשבת לשולחן אחד עם יהודי שאינו מומר. ושנית, מבחינתו של היהודי - נמנע המגע החברתי היום-יומי עם המומר, ובכך הוטל מחסום בפני קשרים חברתיים בין מומרים לשאינם מומרים.

בעת החדשה עזיבת הדת הפכה מתופעה שולית לתופעה מרכזית בחשיבותה. מעתה המשמעות של איסור זה הייתה חציצה בין חלקים נרחבים של העם היהודי לחלקים אחרים שלו, ולפעמים בתוך אותה משפחה. האם יכלה החברה היהודית לאפשר זאת לעצמה? מלבד זאת, המשמעות שהייתה לה המרת הדת בעת שקדמה לאמנציפציה השתנתה. מעתה עזיבת הדת לא הייתה בבחינת המרת דת אלא בבחינת חילון, שפירושו שינוי קיצוני באורחות החיים אך לא דווקא באמונות ובזיקה הלאומית.

להלן תיפגשו בכמה מן הפוסקים הראשונים שעמדו על משמעות התופעה החדשה וניסו להתמודד איתה (ר' יעקב עטלינגר בשו"ת בנין ציון ור' יהודה אסאד בשו"ת יהודה יעלה). נפגוש גם את דעת המתנגדים לחידוש (האדמו"ר ממונקאטש בעל מנחת אלעזר). ולבסוף נבחן את תשובת הרב עובדיה שמעמיד את הנושא בהקשרו הישראלי ובדגש על הציבור המזרחי.

מבנה התשובה והסברים

הרב עובדיה פותח את הדיון בהבאת דברי בעל הלכות גדולות ודברי הרשב"א. בעל הלכות גדולות נחשב לספר פסיקה ראשון במעלה מתקופת הגאונים, כלומר, לספר קדום ביותר, ולכן ראוי לפתוח בו את הדיון. שני אלה סבורים שאדם המחלל שבת נחשב לכופר בקדוש ברוך הוא, ודומה הוא לאדם שעובד עבודה זרה. ומדוע? משום שהמחלל שבת עושה זאת לא מטובת הנאה או מתוך יצר אלא, כנראה, מתוך זדון לב. שהרי מי כופה אותו לכך ומה תועלת הוא משיג?! משום כך, לדעתם, אם הוכח שהוא אכן מחלל שבת דינו כמומר ויינו יין נסך.

עם פרוש האמנציפציה עלתה בעיה זו בכל חומרתה - כיצד יש להתייחס ל"חילונים" החדשים? הרב עטלינגר, בעל שו"ת בנין ציון, סבר שאין לראותם כמומרים. וזאת מהסיבה הבאה:

אנשים אלה אינם כופרים בקדוש ברוך הוא, וכל מעשי החילול שלהם נובעים או מחוסר הבנה, או מטעמים כלכליים. והראיה לכך, אומר הרב עטלינגר, היא שאנשים אלה, מצד אחד, מחללים את השבת, ומן הצד השני, מתפללים ומקדשים על היין. אילו היה מדובר בכופרים להכעיס - האם הם היו מתפללים ומכריזים בקידוש על מלכותו ואלוהותו של הקדוש ברוך הוא? לפנינו, אם כן, תופעה חדשה של מחללי שבתות, שאינם עושים זאת להכעיס כלל. מה גם, הוא מוסיף, שבדאי ילדיהם שנולדו כבר למציאות שהוריהם מנהלים אורח חיים חילוני, הם בבחינת "תינוקות שנשבו לבין הגויים", שבדאי כל מעשיהם אינם מתוך זדון אלא מחוסר ידיעה והבנה בלבד.

ר' יהודה אסאד, בעל שו"ת יהודה יעלה, ממשיך בקו שהתחיל קודמו, ומוסיף טעם נוסף והוא, שדווקא עכשיו כלפי "חילונים" אלה יש לנהוג במדיניות מפיסת ומקרבת, משום שמדיניות בדלנית תוביל אותם

להמשיך במעשיהם ולהתפקד יותר. החובה המוטלת, אם כן, על הרבנים היא לנהוג באחריות כלפי הציבור הזה, ובמקום להסתייג ממנו, דווקא לקרב אותו.

כנגד העמדה הזו והנימוקים הללו יוצא האדמו"ר ממונקאטש, בעל שו"ת מנחת אלעזר. עמדתו של האדמו"ר ממונקאטש הפוכה לזו שהצגנו עד עתה, ואלו הם טענותיו:

(א) אדם שמחלל שבת ואחר כך מתפלל ומקדש - וכי ניתן לראות בו שומר שבת באיזה שהוא אופן? וכי ניתן לשמור את השבת למחצה, לשליש ולרביע? ואם הוא מחלל שבת הרי שיש לדונו כמומר!

(ב) אדם שראוי לנדונו, כך נכתב בשולחן ערוך, אין חוששים שמא מחמת הנידוי יתפקד יותר, אלא מוציאים את הנידוי לפועל ואין אנו אחרים למעשיו מכאן ולהבא. כמו כן כאן - כיון שאלו מחללי שבת אין ראוי לחשוש שמא יתפקדו יותר.

(ג) לא רק שלא ראוי לקרבם, דווקא ראוי להרחיקם, וזאת על מנת שלא ילמדו אחרים ממעשיהם. ומה שמצאנו שהרמב"ם הורה לקרב את הקראים, זה משום שהם גרו בשכונות נפרדות במצרים, והוא לא חשש להשפעה בין הקהילות.

על טענות אלה השיב הרב עובדיה יוסף כך, אחת לאחת:

(א) נכון, אומר הרב עובדיה, אין שמירת שבת לחצאין. אולם, גם אם איש זה הוא מחלל שבת עדיין אין לומר עליו שהוא כופר בקדוש ברוך הוא. איש זה עובר על 'שמור את יום השבת לקדשו' אך מקיים את 'זכור את יום השבת'. וכיון שהסיבה לעשות את יינו יין נסך היא משום שהוא כופר בקדוש ברוך הוא, אין מקום לכך במקרה הזה.

(ב) מחללי שבת אלה אינם דומים לאדם שהתחייב נידוי. אכן אדם שהתחייב נידוי - הרי הוא כאילו מחוץ לעדה ואין אנו אחראים למעשיו. אולם במקרה שלנו, מחללי השבת, הם בכלל קהל ישראל, ואינם מוצאים ממנו. כל עבירה נוספת שיעשו הרי הם יתנו עליה את הדין, ולנו הציבור עדיין יש אחריות כלפיהם, ולכן בהחלט יש לחשוש לכך שיתפקדו יותר.

(ג) בנקודה זו חולק הרב עובדיה על המנחת אלעזר מכל וכל, ולדעתו, המדיניות הראויה היא לקרב ולא לחשוש שהם ישפיעו, אלא ההפך הוא הנכון - הם אלה שיושפעו וירצו להתקרב. כדאי לשים לב שכאן הרב עובדיה רואה לנגד עיניו את הציבור המזרחי, בעוד שהאדמו"ר ממונקאטש רואה לנגד עיניו את הציבור האשכנזי בהונגריה. בעוד שהציבור האשכנזי, בשל עמדתו האידיאולוגית, נסחף והלך אחרי החילון, הציבור המזרחי ממשיך להעריך ולהעריך את הרבנים ואת הדת בכלל. הרב עובדיה סבור, שגם המזרחים, החילונים למעשה, נוהגים כך מטעמי נוחות בעיקר, ולא מאידיאולוגיה ורצון להכעיס. משום כך הוא סבור אין חשש שהם ישפיעו, אלא הם דווקא א יושפעו.

אולם בדיוק כאן מוסיף הרב עובדיה את ההסתייגות המתבקשת, והיא שאם אכן יש אדם שמחלל שבת להכעיס, הרי שיינו יין נסך.

סיכום

עמדנו על מקור ההלכה שמחלל שבת יינו יין נסך, וראינו שהלכה זו תלויה בשאלה - מתוך מה אותו אדם מחלל שבת. אם הוא מחלל שבת להכעיס - ראוי שיינו יהא יין נסך, ואם מטעמי נוחות - אז לא. ראינו את הפוסקים חלוקים בשאלה - מהי המדיניות הראויה לנהוג כלפי מחללי שבת, כלומר "החילונים", בימינו? דעת הרב עטלינגר, הרב אסאד והרב עובדיה הייתה שראוי לקרבם ולא להרחיקם, ושאחריות הרבנים היא לציבור זה. לעומתם, האדמו"ר ממונקאטש סבר שיש להרחיקם, ואין לחשוש לתוצאות, וזאת משום שהם עלולים להשפיע על אחרים שעדיין דתיים.

יביע אומר לרב עובדיה יוסף - דין יין שנגע בו מומר לחלל שבת בפרהסיא, חלק א - יו"ד ס' יא

שאלה:

ב"ה. ירושלים תבנה ותיכונן שנת תש"ו.
נשאלתי בדין יין שנגע בו מומר לחלל שבת בפרהסיא, אם אפשר להתירו בשתייה, בכדי שלא לבייש את המומר, או יש לאסרו כדין יין נסך.

- מהי השאלה? מהי הדילמה איתה מתמודד השואל? מהי התשובה אותה הוא מבקש?
- אילו אתם הרב, מהי הבעיה ההלכתית איתה תתמודדו? מהם הערכים עליהם תגנו?

תשובה - הבעיה ההלכתית: דעת בעל הלכות גדולות ודעת הרשב"א

...ומעתה הבא נבא לנדון דנן (לענייננו), והנה בקסתי אפתח בדברי בעל הלכות גדולות (בהל' שחיטת חולין, דקכ"ו ע"ד) שכתב: "מומר לעבודה זרה ולחלל שבת בפרהסיא עושה יין נסך, דלגבי מומר שבת ועבודה זרה כהדדי נניהו (הם זהים)". עד כאן לשונו. ונדוע שבעל הלכות גדולות דבריו קבלה ויש לסמוך עליהם.

...וכדברי בעל הלכות גדולות מבואר בתשובת הרשב"א המובאה בבית יוסף (ס' קיט) בדיבור המתחיל כתב הרשב"א בתשובתו, וזה לשונו: "עוד מפי הרב ר' יונה ששמע מחכמי צרפת, כי מומר לעבודה זרה והוא הולך ממקום למקום, ובעיר אחת אומר שמאמין בעבודה זרה בפני הנכרים, ובעיר אחרת נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יהודי, כיון שאומר לנו שהוא יהודי אינו עושה יין נסך, והטעם כי העבודה זרה מילתא דמסתברא (מסתבר) שהיא שקר, וכשאומר שמאמין בה הוא עושה להנאת יצרו הרע, ואינו מאמין בלבו וכו'. ומילתא דמסתברא היא. אבל מומר לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו זכרם לברכה, הוא מין ויינו יין נסך, ועניין חילול שבת היינו דווקא כשמוחזק ג' פעמים, אבל בפעם אחת או ב' פעמים אינו עושה יין נסך, וצריך שיחלל בפני עשרה". עד כאן לשונו. ומבואר לפנינו שהמומר לחלל שבת יינו יין נסך, ועושה גם כן יין נסך במגעו...

- מהי אבחנת הרשב"א בין אדם שאומר בעיר אחת שמאמין בעבודה זרה ובעיר אחרת שאינו מאמין, ובין מומר לחלל שבתות בפרהסיא? האם אבחנתו נראית בעיניך?
- איזה פתח פותח הרשב"א להתיר יין שנגע בו מומר לחלל שבתות בפרהסיא?

תשובה - התמודדות עם הבעיה ההלכתית: דעת הבניין ציון ודעת מהר"י אסאד

וראה ראיתי בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' כג) שכתב: "שאף על פי שמעיקר הדין מומר לחלל שבתות עושה יין נסך במגעו, מכל מקום לפושעי ישראל שבזמנינו יש לדון אם אין להם דין אומר מותר, זהו דווקא שוגג קרוב למזיד, אחר שבעוונותינו הרבים פשתה המספחת לרוב עד שנעשה חלול שבת אצל רובם כהיתר. ועוד שיש בהם שמתפללים תפלת שבת ומקדשים קידוש היום, ואחר כך מחללים שבת במלאכות דאורייתא (מהתורה) ודרבנן, והרי מחלל שבת הכי טעמו (זה טעמו) שנחשב כמומר מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא, ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. וזה הרי מודה בתפילה וקידוש על מעשה בראשית. ומה גם בניהם אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומים לתינוק שנשבה בין הגויים. ולכן לעניות דעתי אף שהמחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה, אכן גם המקילים יש להם על מה שיסמוכו, אם לא שברור לנו שיודע דיני שבת ומעיו פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד, שזה ודאי חשיב כמומר גמור ואוסר יין במגעו". עד כאן תפארת דבריו...

וחזיתיה (וראיתי) להגאון מורנו הרב יהודה אסאד בשו"ת יהודה יעלה (ה' יו"ד סי' ג) שנשאל בנידון דנן, וכתב "דבעינן (שנדרש) שיחלל השבת בפני עשרה מישראל, או שהדבר מפורסם וידוע לו שיתפרסם, ובעינן דווקא שיעידו בפניו, ובפני בית דין, ופשיטא שאם לא העידו עליו כנ"ל, רק על פי קול ההמון שנתפשט בלבד, וידוע שהוא מתנהג כדת בכל שאר מצות התורה, ונזהר משאר עבירות התורה, אין לדונו כמומר לאסור יין במגעו, ומה גם כעת בזמן הזה שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיקם כל כך ולדחותם בשתי ידיים חלילה, שלא יפקרו טפי (יותר), ויותר טוב לקרבם בזרוע, ואף בעל נפש אינו צריך להחמיר על עצמו, מלשתות יין שנגע בו מחללי שבתות כאלו שבזמן הזה, אם לא העידו בפניהם ובפני בית דין, שחילולם בפני עשרה מישראל". עד כאן תפארת דבריו...

- באיזה אופן מתיר הבניין ציון, יין שנגע בו מחללי שבת שבימינו? למה הוא מתיר?
- איזה טעם מוסיף מורנו הרב יהודה אסאד?
- מהם הערכים עליהם מגנים הבניין ציון ומורנו הרב יהודה אסאד?

תשובה - התמודדות עם דחיית ההיתר: תשובות למנחת אלעזר

[1] אולם ראיתי בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' עד), שכתב לדחות דברי הגאון בנין ציון (הנ"ל אות יב), דמאי מהני (מה מועילים) קידוש ותפילה כשמחלל השבת במלאכה, וכי יש שבייתה לחצי שבת?! ישתקעו הדברים ולא יאמרו להקל על ידי זה במגע יינו. עיין שם.

[ת] ואין דבריו מוכרחים, שסוף סוף אינו דומה כל כך לכופר במעשה בראשית, שזהו עיקר הטעם שדין מחלל שבת כעובד כוכבים ומזלות, וכמו שאמר רש"י (חולין ה), ותוספות (סנהדרין עח:), מכיוון שהאיש הלזה מזכיר בפיו קדושת השבת בתפלה וקידוש. ואטו (והאם) נדרוש מדעתנו לומר כל שאינו בשמירה אינו בזכירה, ולא קיים אף מצות זכירת שבת בדברים? הא ודאי דלא (זה ודאי שלא)!

[2] ומה שכתב עוד להשיג גם כן על מה שאמר מהר"י אסאד, שאין לדחותם בשתי ידיים שלא יפקרו טפי (יתפקרו יותר), שזה היפך דין מפורש בהגה (ביו"ד סי' שלד ס"א), שמנדין למי שחייב נידוי ואין חוששים שיצא לתרבות רעה על ידי זה...

[ת] ואני תמה, שהרי אף המומר לחלל שבת דינו כישראל לכל דבר, לעניין שהוא חייב בכל המצות, ועל כל מצוה שעובר עתיד ליתן את הדין, וענוש יענש אף על עבירה קלה מדברי סופרים. וכמו שכתב גם כן הרמב"ם באגרתו (סוף מאמר קידוש ה'), שאפילו עובד עבודה זרה כירבעם בן נבט, נפרעים ממנו אף על ביטול מצות עירובי תבשילין... ואם כן אם נסכים לבייש לאנשים הללו ולהלבין פניהם ברבים לאסור היין במגעם, כאילו נשפך דמם על ידי זה, ויפקרו לגמרי, ויעברו על כל המצות שבתורה, וידינו שפכו את הדם הזה חס ושלום. וכמו שכתב הגאון ר' חיים פלאג'י זצ"ל בשו"ת חיים ביד (סי' ז), לעניין מגלח זקנו בתער והתרו בו ג' פעמים ועודנו עומד במרדו, שאין לדחותם בשתי ידיים לבל יפקור טפי (יותר), וכמו שכתב הגאון יעב"ץ בתשובה, דמה שהיה מסביר פנים למגלחי זקנם בתער, משום שהדור פרוץ, ויש לחשוש שיצאו לגמרי מן הדת, ועל ידי ההתקרבות והסבר פנים הם מתביישים ואינם פורקים עול התורה לגמרי. עיין שם. ומה שכתב הרמ"א (סי' שלד) לנדות לעוברי עבירה, מלבד שאין זה מוסכם... יש לחלק בין יחיד לרבים, כמו בזמן הזה אשר בעוונותינו הרבים רבו הפושעים, ואם נרחיקם נפקי מינן צוארני צוארני, ומכל שכן שגם בניהם עדי עד ילכו לטמיון, אם נבדילם מאתנו, וקטנים מה חטאו. וכמו שכתב החתם סופר (חיו"ד סי' שכב), דבכי האי גוונא (שבכגון זה) יש לחוס על נפשות הקטנים... וידעתי בני ידעתי שיש מחלוקת גדולה בדורות האחרונים בשיטות אלו, וצריך לזה חכמה גדולה וסייעתא דשמיא (עזרת שמים) לכל רב בעירו, ומר באתריה (וכל רב במקומו) הישר בעיניו יעשה, לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ולכלכל דבריו במשפט, והיה ה' עם השופט. ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' קפז) שצריך לנהוג במתינות בדברים אלו...

[3] ומה שאמר עוד המנחת אלעזר, להשיג על דברי המהר"י אסאד הנ"ל, שאין לדחותם בשתי ידיים וכו', וכתב שאין לנו לחוש לקרב הפושעים, שאדרבה זהו חשש שגזרו חכמינו זכרם לברכה, כדי שלא ילמד עוד ממעשיו, ואנן ניקום ונבטל זאת בסברות כרסיות ולהתיר, כדי שנוכל להתחבר עמם ולקרבם בזרוע, ועלי ידי זה ילמדו ממעשיו הרעים, לכן יתפרדו כל פועלי און. עיין שם.

[ת] ולפי עניות דעתי יש להעיר ממה שכתב הרמב"ם (בסוף מאמר קידוש ה' עמוד מז) וזה לשונו: "ואין ראוי להרחיק עוברי עבירה ומחללי שבת ולמאוס אותם, אלא יש לקרבם ולזרזם לעשות המצות, וכבר אמרו חכמינו זכרם לברכה שהפושע ברצון כשיבוא אל בית הכנסת להתפלל מקבלין אותו, ואין נוהגין בו מנהג בזיון, וסמכו על הפסוק לא יבוז לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אל יבוז לפושעי ישראל שבאים בסתר לגנוב מצות". עד כאן לשונו. נמצא שדברי המהר"י אסאד יסודתם בהררי קודש...

[4] ומה שכתב המנחת אלעזר לחלק, דשאני הכופרים שבזמנינו, להקראים ששוכנים במדינות שאין שם ישראל, והם אומה בפני עצמה, ואי אפשר להם לידע כלל ממנהגי ישראל, כיון שהם רחוקים מערי ישראל. עיין שם.

[ת] במחילת כבוד תורתו, אין דבריו נכונים, כי הלא הקראים הם סמוכים לרחוב היהודים במצרים, וכן היה גם בזמן הרמב"ם, וכמו שכתב בשו"ת הרמב"ם (סי' שעא), וזה לשונו: "כי אלה הקראים השוכנים פה בנוא אמון, ובארץ מצרים, ובדמשק, ובשאר מקומות ארץ ישמעאל, ראויים הם לחלקם מחלקי הכבוד ולהתנהג עימם בדרך הענווה ולמול את בניהם בשבת" וכו'. עיין שם. וכן מבואר בתשובת הרדב"ז בכמה מקומות. ואם כן גם הם סמוכים לישראל ועם כל זה חשיבי (נחשבים) כתינוק הנשבה בין העובדי כוכבים ומזלות, והכי נמי (וכן גם) האנשים הללו שהתחנכו בבתי הספר של הממשלה, ובילדי נכרים ישפיקו (ובלימודי חול עוסקים), ולא ידעו ולא יבינו ערך קדושת השבת ושאר ערכי הדת, הרי הם כתינוקות שנשבו בין הגויים. וידעתי בבירור בהיותי במצרים, כי הרבה מן האנשים הללו (שעובדים ביום שבת לצורך פרנסתם), בצאתם מן העבודה, נוהרים שלא לחלל שבת, וכן אינם מעשנים בשבת, וכיוצא באלו, וחלק מהם מתפללים בשבת במניין ראשון, כדי להספיק להגיע למקום עבודתם בזמן, ובמסותרים תבכה נפשם על מה שהם מוכרחים לחלל השבת לצורך פרנסה. ובאנשים הללו נראה לעניות דעתי ברור שאפשר להקל במגעם ביין...

- איך נתפשים מחללי השבת ע"י מנחת אלעזר? מהם הערכים עליהם הוא מגן?
- איך נתפשים מחללי השבת ע"י הרב עובדיה יוסף? מהם הערכים עליהם הוא מגן?

תשובה - מסקנת הרב.

ומכל מקום נראה לעניות דעתי שיש להורות בזה כמו שכתב בשו"ת אורי וישעי (ס"ו ק), שאם הוא מחלל שבת להכעיס ודאי שיש לאסור מגעו מטעם קנס, אבל אם נראה שעושה הדבר מטעם הכרחי על דרך פגעי הזמן וכדומה, יש להקל עליו ולא להחמיר, שכדאים הם הפוסקים האחרונים המקילים בזה לסמוך עליהם בשעת הדחק. וכך נראה ברור להלכה ולמעשה. והוא גם כן כעין דברי הפרי השדה הנזכרים לעיל, שמקל בזה כשנוהרים בשאר מצות ולא פרקו עול לגמרי...

אלא שאנו בעניותינו מצאנו סמך להקל כשהם שומרי תורה ומצות, ועם כל זה נכשלים בחלול שבת בפרהסיא, בשביל פרנסתם, על פי דברי הגאון בניין ציון, והגאון מורנו הרב ר' יהודה אסאד, וסיעתם, משלומי אמוני ישראל. וכן ראיתי כעת בשו"ת חלקת יעקב (סי' עו) שהעלה להקל בדיעבד על פי האחרונים הנזכרים לעיל. עיין שם. ובהיות שעיקר דין סתם יינם מדרבנן, וגם לכמה פוסקים לא חשיב מומר אלא מדרבנן, (ולדעת החתם סופר ודעימיה (הסוברים כמותו) הוא רק משום קנס) הוה ליה (זהו) תרי דרבנן, ושפיר סמכינן (ויש לסמוך) להקל באלו. ה נראה לעניות דעתי כתבתי. וה' יאיר עינינו בתורתו אמן.

- באיזה אופן אוסר הרב יין שנגעו בו מחללי שבת שבימינו? מה הטעם לקנוס אותם?
- מדוע הרב מכיר במחללי שבת כשומרי תורה ומצות?

הלכות גדולות

ספר הלכות גדולות הוא אחד מספרי הפסיקה הראשונים בישראל, וספר הפסיקה החשוב ביותר מתקופת הגאונים. הוא חובר בידי ר' שמעון קיירא, אחד מגאוני בבל, והיה נפוץ כבר בתקופת הראשונים בגירסאות שונות ומגוונות. היו מהראשונים שטענו שמחבר הלכות גדולות הוא רב יהודאי גאון שקדם לר' שמעון, אך נראה שר' יהודאי חיבר ספר אחר - את ספר הלכות פסוקות, שנקרא ע"י הקדמונים גם הלכות רב יהודאי. רב יהודאי בן רבי נחמן גאון מסורא נולד בפומבדיתא בערך בשנת ד' אלפים ת"מ (680), ומשם נלקח לשמש כגאון סורא, בעוד אחיו רב דודאי מונה כגאון פומבדיתא.

הרשב"א

רבי שלמה בן אדרת, הרשב"א, תלמיד רבנו יונה והרמב"ן, נולד בכרצלונה שבספרד בשנת ד"א תתקצ"ה (1235) ונפטר שם בשנת ה"א ע' (1310). ברצלונה, עיר נמל חשובה, היתה מרכז מסחרי בינלאומי, וחיי קהילות ישראל שם הגיעו לשיא רוחני, תרבותי וחומרי בתולדות יהדות אירופה. בעקבות זאת פרחו גם הישיבות. חכמי התורה וגדולי ברצלונה - הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ה, הר"ן, הריב"ש וחבריהם, האירו בשמי היהדות לדורי דורות. בצעירותו שלח הרשב"א ידו במסחר, אך לאחר מכן פרש ממנו והיה לרב ולראש ישיבה בעירו ברצלונה, ואילו הופנו שאלות מכל העולם היהודי דאז - ספרד, פורטוגל, צרפת, אשכנז, תורכיה, צפון אפריקה, איטליה וארץ ישראל. אלפים מתשובותיו כבר נדפסו, אך אלפי תשובות עודן מצויות בכתב יד וממתנות להדפסתן. פסקיו למאות ואולי לאלפים התקבלו בספר השלחן ערוך. ידיעותיו במשפט הרומי, במשפט המקומי ובכלכלה עזרו לו בביסוס חיי קהילות ישראל בספרד ובניהולן. פירושו לתלמוד מהווים עמוד התווך של הלימוד בישיבות במשך כל הדורות, הן באשכנז והן בספרד.

שו"ת בנין ציון

רבי יעקב יוקב עטלינגר נולד בשנת ה"א תקנ"ח (1798) בקרלסרוה, גרמניה, ונפטר בשנת ה"א תרל"א (1871). ר' יעקב שימש ברבנות בקהילות אחדות בגרמניה, אבל הוא נודע ברבים בעיקר כרבה של אלטונה. הוא היה לוחם אמיץ נגד תנועת הרפורם, והעמיד תלמידים הרבה, ביניהם רבנים מחוללי תנועת תורה עם דרך ארץ: ר' עזריאל הילדסהיימר ור' שמשון רפאל הירש. הוא יזם וערך כתב-עת יהודי בגרמנית בשם מעורר ציון, וכתב-עת תורני בעברית, 'שומר ציון הנאמן'. בין ספריו: ערוך לנר - על כמה מסכתות הש"ס, ביכורי יעקב - על הלכות חג הסוכות, ובנין ציון - תשובותיו.

שו"ת יהודה יעלה

רבי יהודה בן ישראל אסאד נולד בעיר אסאד שבהונגריה בשנת ה"א תקנ"ד (1794) ונפטר בשנת ה"א תרכ"ו (1866). הוא למד בישיבת ר' מרדכי בנעט בניקולשבורג שבמורביה. ככהונתו כרב בהונגריה נשאל שאלות שהזמן גרמן, והשיב מאות תשובות בהלכה. ר' יהודה התכתב עם החת"ם סופר ועם עוד רבנים גדולים בהונגריה, ונחשב לפוסק הדור בהונגריה לאחר פטירת החת"ם סופר.

שו"ת מנחת אלעזר

הרב חיים אלעזר שפירא, מחבר השו"ת 'מנחת אלעזר' היה נצר למשפחת רבנים חסידיים. סבו, שלמה שפירא, כיהן כרבה של מונקאטש שבהונגריה. אחריו מילא את מקומו בנו, צבי אלימלך שפירא, ולאחר מותו, ב1913, כיהן בנו, חיים אלעזר. היה ידוע כאחד המתנגדים החריפים לתנועה הציונית. ספרו, מנחת אלעזר, מכיל עדויות רבות למנהגי חסידי מונקאטש.